

BUXORO VILOYATI
HOKIMLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI
1930

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH
DEPARTAMENTI

DAVLAT TILI - TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMANI

21-Oktabr

O'zbek tiliga davlat tili
maqomi berilgan kun
muborak bo'lsin!

BUXORO-2020

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH DEPARTAMENTI

BUXORO VILOYAT HOKIMLIGI

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

*(O'zbek tiliga Davlat tili maqomi berilganligining 31 yilligiga
bag'ishlangan respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari)*

BUXORO, 2020-yil, 16-oktabr

**3-SHO‘BA: O‘ZBEK TILINING LUG‘AVIY
IMKONIYATLARI: MILLIY LUG‘ATCHILIK VA
ATAMASHUNOSLIK MASALALARI**

Muallif(lar)	Mavzu	Bet
Abduraxmonova N. Babajanova U.	O‘zbek tili terminlar bazasi lingvistik portalining funksional imkoniyatlari xususida	252
Adizova N.	Buxoro tumani gidronimlarining leksik-semantik xususiyatlari	255
Asadov T.H.	-an, -ona o‘zlashma affikslarining derivatsiyaga munosabati	259
Bozorova L.	Nomlar haqida ba’zi mulohazalar	262
Hamroyeva S.	Kommunikativ kompetensiyaga tez kirisha oladigan faol shaxsni tarbiyalash	265
Hojiyeva N.	O‘zbek tilida mevachilik leksikasi	269
Ibroimova M.	Til bilgan – el biladi	273
Isayeva G.	Роль паремий и фразеологических единиц в межкультурной коммуникации.	276
Mustafojeva L.	Tabibchilik asosida shakllangan xalq maqollari	280
Nigmatova L. Sharipov S.	Lug‘atda so‘z, ma‘no tanlanishi va izohi muammosi	282
Ochilova M.	Lug‘at va elektron lug‘atlar xususida	286
Qobilova A.	Perifrastik nominatsiyaning xususiyatlari	291
Salimova D.	Maktabda o‘quv lug‘atlaridan foydalanish	294
Salomova M.	Ona tili fani o‘qituvchisining nutqiy madaniyati	298
Safarova M.	XIX asrda o‘zbek etnonimiyasi	300
Sayliyeva Z.	Ona tilim – jon-u dilim	303

TABIBCHILIK ASOSIDA SHAKLLANGAN XALQ
MAQOLLARI

Mustafoyeva Lobar Mahmutovna

BuxDU o'qituvchisi

ANNOTATSIYA. Maqollar xalqning ma'naviy madaniyati, urf-odati, kasbi, turmushi bilan bevosita bog'liq bo'lib, qisqa, ixcham, ma'no jihatidan salmoqdor birliklar sifatida har bir davr ruhiga mos keladi. Maqol va iboralar turli soha mutaxassislari hisoblangan olimlar – paremiologlar, tilshunoslar, adabiyotshunoslar, folklorshunoslar, etnograflarning tadqiqot olib borishlari uchun “hosildor maydon” hisoblanadi. Bu tabiiy hol, chunki maqol shaklan ixcham, sodda bo'lishiga qaramay, turli tadqiqot nuqtai nazarlaridan ko'rib chiqilishi mumkin.

Xalqning turmush tarzi, uning kasb-kori doirasida shakllangan xalq maqollari juda ko'p bo'lib, ular qisqa va lo'nda bo'lishiga qaramay, xalqning hayoti, qarashlari u yoki bu kasbga bo'lgan munosabatini ochib beradi. Hech qachon eskirmaydigan va o'z ahamiyatini yo'qotmaydigan kasblardan biri tabibchilik kasbidir. Tibbiy yordamga ehtiyoj hamma vaqt bo'lgan va bundan keyin ham bo'ladi.

“**Tabib**” 1. Bemorlarnidavolovchi mutaxassis, shifokor.

2. Zamonaviy meditsina ilmidan bexabar bo'lgani holda bemorlarni ishontirib, ularni bilar-bilmas davolashni o'ziga kasb qilib olgan kishi [1, 103].

Tabib so'zining har bir izohiga to'g'ri keladigan maqollarni topishimiz mumkin, masalan: “Oftob kirmagan uyga tabib kiradi”, “Bemor tuzalgisi kelsa tabib o'z oyog'i bilan kelar”, “Tabibga ishonmagan bemor tuzalmas”, “Dardning vaqti o'tsa tabibdan o'pkalama” singari maqollarda *tabib* so'zi bemorlarni davolovchi mutaxassis, vrach ma'nosida keladi. “Tabib – tabib emas, boshidan o'tgan tabib”, “Kasal jonning harakatida, tabib pulning harakatida”, “Tabib haqi naqd bo'lmasa bemor dardi tuzalmas” kabi maqollarda esa *tabib* so'zi zamonaviy meditsina ilmidan bexabar bo'lgan holda bemorlarni ishontirib, ularni bilar-bilmas davolashni o'ziga kasb qilib olgan kishi ma'nosida ishlatiladi.

Tabib tabib emas, boshidan o'tgan tabib. O'tmishda azayimxon, parixon, mulla, eshon va boshqalar tabiblik niqobi ostida kasalga

chalinganlarning bor-yo'g'ini shilib olardilar-u, ammo dardini davolay olmasdilar. Bu maqol nodon tabiblarga nisbatan bo'lgan ana shunday munosabat mahsulidir. Nodon tabiblar chinakamiga xalq dardini bilmaydilar va ularning kasalligini tuzata olmaydilar. Qaytaga o'z dardingni o'zing yaxshi bilasan, uni o'zing bartaraf qilish harakatida bo'l degan fikr nazarda tutilgan. Agar o'z aqling yetmasa, biladigan, o'z boshidan kechirgan odamlardan so'ra [2, 526].

Avom tabib – ofati jon maqolida kasal bo'lsang, kasalingning nimaligini biladigan, davolash qo'lidan keladigan odamga o'zingni qarat, deyilgan. Kasbini bilmagan tabib esa bemorning umriga zomin bo'ladi.

Bemordan seskangan tabib tabib emas. Seskanmoq – jirkanib yoki bexos tashqi ta'sirdan cho'chib, sapchib tushmoq, keskin qimirlamoq [1, 601]. Tibbiyot sohasi vakillari shu kasbga qadam qo'yishdan oldin Gipokrat qasamini ichadilar, ushbu qasamda aynan shifokor o'z bemori qay ahvolda bo'lishidan qat'i nazar jirkanmasligi, o'zini olib qochmasligi kerakligi ta'kidlangan. Tabibning vazifasi har qanday ahvolda ham o'z bemorining xavfsizligini ta'minlashdan iboratdir. Har bandani Alloh nozik xilqatdan yaratadi. Jirkanish esa Allohga shirk keltirish bilan barobardir.

Oftob kirmagan uyga tabib kiradi. Ushbu maqol xalq tabobati natijasida kelib chiqqan. Kishilar kundalik hayotda o'z hayotiy tajribalarida quyosh taftining, musaffo suvning, sof havoning inson salomatligi uchun bag'oyatda zarur ekanligini o'zlarining ibratli, hikmatli so'zlari vositasida aytib o'tganlar. Quyosh, havo, suv, tabiiy ne'matlardan iloji boricha unumli foydalanish inson salomatligi uchun naqadar koni foyda bo'lishini uqtirganlar. Qolaversa, quyosh, suv, havodan foydalanish zarurligini ta'kidlabgina qolmay, bu ishning amaliy tadbirlarini ham ko'rganlar. Masalan, uy-joy qurganlarida imoratni, uyning eshik va derazalarini oftob tushib turadigan tomonga qaratib qurganlar. Oftobga qaratib solingan imorat qishning sovuq kunlarida ham asqotgan. Teskari usulda qurilgan bo'lsa, uyning havosi buzuv, zax bo'ladi, insonni kasallikka chalintiradi.

Dardning vaqti o'tsa tabibdan o'pkalama. Ushbu maqolda inson o'z sog'lig'iga e'tiborli bo'lishi, og'rib qolsa o'z vaqtida tabibga uchrab davolanishi kerakligi, aks holda dardi og'irlashib, hatto tabib ham yordam berolmay qolishi mumkinligi nazarda tutilgan.

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

Tabibga ishonmagan bemor tuzalmas. Aslini olganda, kasallikni davolayotgan tabibga nisbatan ishonch bo'lishi kerak. Sababi inson o'zi ishonmagan, ixlos qilmagan ishi teskariga qarab tus olishi mumkin. Maqol orqali aynan tabiblarga ishonish emas, balki insonda ichki xotirjamlik, qalb osoyishtaligi, ruh sog'lomligiga ishora berilgan. Qalban his qilish va ishonish orqali inson oyoqqa turadi.

Ushbu maqollardan bilib olishimiz mumkinki, xalq orasida tabiblikka va tabiblarga nisbatan ikki xil qarash mavjud bo'lgan. O'z kasbining mohir ustasi, fidoyi, jonkuyar va insofli bo'lgan tabiblar maqtalib ta'riflangan bo'lsa, faqat o'z manfaatini ko'zlab bemorlarni davolovchi tabiblar tanqid ostiga olingan. Bundan tashqari tabiblikka oid maqollarda inson sog'lig'i uchun oftob, toza havo, suv, tabiiy ne'matlarning o'rni juda kattaligi, bularning qadriga yetib unumli foydalanish kerakli bayon etilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. Ikki jildlik. 2-jild. A-R. Moskva: Rus tili. 1981, 103; - 601 b.
2. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Hikmatnoma: O'zbek xalq maqollarining izohli lug'ati. – T.: O'zb. Sovet Ensiklopediyasi Bosh redaksiyasi, 1990. – 528 b.

ЛУҒАТДА СЎЗ, МАЪНО ТАНЛАНИШИ ВА ИЗОҲИ МУАММОСИ.

Л.Х.Нигматова
ф.ф.н., доцент. БухДУ.
С.С.Шарипов
ассистент .БухДУ

Аннотация. Назарий ва амалий луғатчиликнинг муаммолари сирасида сўз танлаш, шарҳлаш ва далиллаш масаласи алоҳида аҳамиятга эга. Ҳар қандай лексикограф учун ҳам, луғатчи учун ҳам, ўқувчи учун ҳам луғат тўлиқ, изоҳлар (зарур бўлса) ҳам максимал даражада бўлиши пировард мақсад ҳисобланади. Аммо ҳақиқат нисбий бўлганлиги сабабли, бошқа ишларда бўлгани каби луғатчиликда ҳам бунинг максимал даражада амалга оширилиши имконсиз, албатта. Зеро, катта тилларда сўзлар захираси муттасил